

УДК 378:165.742

О.В. ФАТХУТДІНОВА

МЕЖІ ВПЛИВУ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ В ПРЕЗИДЕНТСЬКО-ПАРЛАМЕНТСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Фатхутдінова Олена Василівна – кандидат юридичних наук, доцент, декан юридичного факультету Київського університету туризму, економіки і права, заслужений юрист України

Для правової освіти важливим є розгляд і вивчення особливих елементів форми Української держави. У статті автор розглянула особливості парламентсько-президентської та президентсько-парламентської форми правління. Автор підкреслила особливу роль правової освіти у формуванні професійних якостей юриста у різних формах державного правління.

Ключові слова: президентсько-парламентська форма правління, правова освіта, професійні якості юриста.

Для правового образования является важным рассмотрение особенностей формы Украинского государства. В статье автор рассматривает особенности парламентско-президентской и президентско-парламентской формы правления. Автор подчеркивает особую роль правового образования в формировании профессиональных качеств юриста в разных формах государственного правления.

Ключевые слова: президентско-парламентская форма правления, правовое образование, профессиональные качества юриста.

The consideration of features of the form of the Ukrainian state is important for the legal education. The author considers features of the parliamentary-presidential and presidential-parliamentary form of the government in the article. The author underlines an especial role of legal education in formation of professional qualities of the lawyer in different forms of the state government.

Key words: presidential-parliamentary form of the government, legal education, professional qualities of the lawyer.

© О.В. Фатхутдінова, 2012

Для правової освіти важливим є розгляд і вивчення особливих елементів форми Української держави. Конституційну форму Української держави характеризують традиційні три елементи: форма державного правління, форма державного устрою та форма державного (політичного) режиму.

У Конституції країни зазначається [3]: Стаття 5. Україна є республікою. Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами.

Ніхто не може узурпувати державну владу. Частина 2 статті 5 Конституції України закріплює, що народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та місцевого самоврядування [3]. Згідно із ч.1 ст.6 Конституції державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Відповідно до ст.7 Конституції України в Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування. Тобто органи державної влади та місцевого самоврядування є інститутами представницького народовладдя, які:

1. Є колегіальними органами державної влади (наприклад, парламент, уряд, суд) або місцевого самоврядування (ради);

2. Формуються шляхом виборів (наприклад, парламент, місцеві ради) або шляхом призначення іншими органами влади (уряд, Конституційний Суд України);

3. Характеризуються строковістю повноважень (депутати парламенту, Президент України, депутати місцевих рад – на 5 років).

Вищезазначене вказує на ознаки республіканської форми правління в Україні. Водночас у тексті Конституції не конкретизовано, яка саме республіканська форма правління встановлюється в Україні. Однак аналіз її норм дає підстави стверджувати, що із внесенням змін до Конституції України 2004 р. в нашій державі було запроваджено парламентсько-президентську форму правління. Це підкреслює низка ознак змішаної республіки і норм Конституції України, зокрема [3]:

1) Президент України і парламент (Верховна Рада України) обираються народом – громадянами України шляхом виборів (ч.1 ст.76 та ч.1 ст.103 Конституції).

2) Уряд (Кабінет Міністрів України) формується спільно парламентом і Президентом України. Формування уряду починається з призначення Прем'єр-міністра України, який на посаду призначається Верховною Радою за поданням Президента України, якому вносить пропозицію щодо даної кандидатури коаліція депутатських фракцій. Наступною стадією у формуванні уряду є призначення членів уряду Верховною Радою України за поданням Прем'єр-міністра. Міністри-оборони та закордонних справ призначаються Верховною Радою України за поданням Президента України (ст.114 Конституції).

3) Уряд підзвітний і підконтрольний перед парламентом та відповідальний перед Президентом і Верховною Радою України (ч.2 ст.113 Конституції України).

4) Президент України не очолює уряд і не несе відповідальності за його роботу.

5) Президент України має право достроково припинити повноваження парламенту (ст.90 Конституції України).

6) Парламент може достроково припинити повноваження Президента України шляхом імпичменту при вчиненні ним державної зради або іншого злочину (ст.111 Конституції України).

7) Верховна Рада України може прийняти резолюцію недовіри уряду за пропозицією Президента України або не менш як однієї третини від складу парламенту, що має наслідком його відставку (ст.87 Конституції України).

8) Президент України має право вето стосовно законів Верховної Ради України (п.30 ч.1 ст.106 Конституції України).

Але 1 жовтня 2010 року Конституційний суд скасував політреформу 2004 року і повернув у дію Конституцію 1996 року. Рішення, яке оголосив голова Конституційного суду Анатолій Головін, складається з чотирьох пунктів:

1. Визнати таким, що не відповідає Конституції (є неконституційним) закон України «Про внесення змін до Конституції України від 8 грудня 2004 року № 2222-IV» у зв'язку з порушенням конституційної процедури його розгляду та прийняття.

2. Закон України «Про внесення змін до Конституції України від 8 грудня 2004 року № 2222-IV» втрачає чинність з дня ухвалення Конституційним судом цього рішення.

3. Згідно з частиною 2 ст. 70 Закону України «Про Конституційний суд» покласти на органи державної влади обов'язок щодо невідкладного виконання цього рішення стосовно приведення нормативно-правових актів у відповідність до Конституції України від 28 червня 1996 року в редакції, що існувала до внесення до неї змін Законом України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року №2222-4».

4. Рішення Конституційного суду є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржений.

Рішення підписали судді: Баулін, Бринцев, Вдовіченко, Віконкуров, Головін, Гултай, Запорожець, Кампо, Колос, Лилак, Маркуш, Овчаренко, Сергійчук, Стецюк, Стрижак, Ткачук, Шаптала Шишкін.

До рішення додаються окремі думки суддів Конституційного суду. За джерелами «Української Правди», окрему думку висловив суддя Шишкін.

Таким чином, з 1 жовтня 2010 р. форма правління в Україні перетворилася з парламентсько-президентської на президентсько-парламентську.

Отже, Україна є президентсько-парламентською республікою. Враховуючи це главою держави є Президент України, який виступає від її імені, є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності і Конституції України, прав і свобод людини і громадянина.

Президент України забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави; звертається з щорічними послання-

ми до народу та Верховної Ради про внутрішнє і зовнішнє становище в країні; представляє державу в міжнародних відносинах та здійснює керівництво зовнішньоекономічною діяльністю; призначає за згодою Верховної Ради Прем'єр-міністра та приймає рішення про його відставку та ін.

У дисертації В.Протасової здійснено аналіз змішаної системи державного правління. В.Протасова відзначає, що розвиток суспільних відносин у політичній сфері, еволюція владних інститутів приводять до того, що зміст і сутність існуючої в країні організації державної влади не вміщуються в традиційні, звичайні форми. Це виявляє потребу в становленні нової форми державного правління, формулюванні відповідної їй теоретичної конструкції [4]. Як зазначає В.Протасова, їй вдалося уперше сформулювати основні правові критерії розрізнення президентсько-парламентської та парламентсько-президентської республік. Але багато провідних аналітиків вважають, що чітко охарактеризувати зміст української політичної системи надзвичайно важко. І в цьому, за словами американського політолога Збігнева Бжезінського, винна насамперед соціальна розмитість українського суспільства, його недовершена власницька, економічна структурованість [2]. Тому й роль політичних партій і блоків в Україні умовна, як вважає Бжезінський, бо політична влада, як і економічна належить кільком приватновласницьким кланам. Тим же донецьким чи дніпропетровським, чи київським олігархам, які й ведуть між собою основну боротьбу за впливи в державі.

Виходячи з цього, говорити про справжню роль президентського чи парламентського характеру політичного правління в Україні досить проблематично. В Україні все залежить, насамперед, від того, де концентрують зусилля «грошові потоки», на яких напрямках. Але для нашого дослідження цікаво інше. А саме: правова освіта в контексті реального розвитку влади президента і парламентаризму займає своє уособлене місце. На наш погляд, на юристів у будь-якій країні покладається особлива відповідальність як на вартівних влади закону і демократичного процесу. Саме вони забезпечують законність, підтримку належного рівня професіоналізму і благопристойності. При будь-якій владі юристи повинні бути чесними і добросовісними при здійсненні правового процесу, керуватися професійними компетенціями. Підтримка цих основоположних цінностей сприяє зміцненню довіри суспільства до правової системи.

Правова освіта – це насамперед спілкування: спілкування студента і педагога. Це комплекс суб'єктивних відносин, результатом яких повинно стати формування я-світогляду (у розумінні О.Базалука [1]) з тим чи іншим нахилом на професійну діяльність, на місце людини в суспільстві та суспільства в цивілізації. Незалежно від форми правління і тих ідеологічних установок, які та чи інша форма правління за собою несе, на наш погляд, важливо інше, а саме, громадянська позиція студента та викладача, яке відношення в них склалось до держави, в якій вони проживають, та до народу серед якого проходить їх розвиток. На жаль,

як підказує власний досвід автора, в результаті самостійних робіт по спецкурсу філософії освіти у вищих навчальних закладах, багато студентів-юристів на запитання «Патріот я своєї держави або не патріот», відповідають сумбурно та без глибокої, вагомої аргументації. Вражає високий процент непатріотично-налаштованого населення, яке негативно ставиться до перспектив розвитку України. Але ж прийде час, коли багато хто з непатріотично настроєних юристів прийде до влади і яку в цьому випадку стратегічну політику вони будуть вести до нашої держави?

Правова освіта і виховання – це не тільки цикл наук, формуючих професійний рівень юриста. На наш погляд, основу правової освіти і виховання повинні складати дисципліни, формуючі гармонію розуму та духу майбутнього юриста, гуманітарні дисципліни, які допомагають майбутньому юристу систематизувати внутрішню систему поглядів, сформувати важливі та пріоритетні для себе цінності, сумісні з загальнолюдськими цінностями. Професіоналізм – це, безумовно, важлива для юриста якість, але не основна. Основна, на наш погляд, якість для юриста – об'єктивність. Професійні, але необ'єктивні рішення, прийняті в результаті юридичної діяльності, на жаль, повсякденні явища в юриспруденції України. А от об'єктивні рішення, прийняті незалежно від політичної форми правління в державі, від політичної кон'юнктури – це набагато важливіше для авторитету держави, для формування поваги в іншій частині населення до правової діяльності та правової системи.

Саме з цього приводу правова освіта повинна гарантувати формування, насамперед гармонію розуму і духу світосприйняття підрастаючих поколінь, людинолюбство та чесність, насамперед по відношенню до своєї совісті, любов до свого народу і повагу до державної системи, в якій протікає життєдіяльність особи, громадянську позицію по всіх ключових питаннях функціонування держави і права. В Загальній декларації прав людини вказується, що кожна людина не тільки повинна вимагати і розраховувати на допомогу з боку держави, а й має належні обов'язки перед державою, в якій тільки й можливий вільний і повний розвиток особистості. Громадянин, який хоче жити в демократичному суспільстві, який хоче бути хазяїном свого життя, завжди проявляє свою громадянську позицію. Така позиція вимагає насамперед відповідального відношення до виконання громадського обов'язку.

З нашої точки зору під громадянською позицією слід розуміти виконання наступних завдань:

1. Захист законних, соціальних, економічних та політичних прав громадян України, їх життя, здоров'я, честі, гідності, недоторканості й безпеки як вищої соціальної

цінності, задекларованою Конституцією України;

2. Захист громадян України від неправомірних дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень, здійснення нагляду за виконанням органами державної влади і органами місцевого самоврядування законів і підзаконних нормативно-правових актів України;

3. Допомога в розробці програм розвитку держави, регіонів, населених пунктів;

4. Сприяння розробці проектів нормативно-правових актів спрямованих на підвищення ефективності державної влади та зміцнення місцевого самоврядування;

5. Здійснення допомоги в підвищенні якості життя населення, сприяння зміцненню національної безпеки України, а також сприяння розвитку рівноправних та взаємовигідних відносин з іншими державами;

6. Допомога в підвищенні ролі й авторитету України в світі та європейському регіоні.

Прояв громадянської позиції повинен здійснюватися як мінімум в організації та проведенні чесних виборів президента або парламенту. На жаль, населення України ще не до кінця усвідомлює можливості виборчої кампанії, не розуміє відповідальності перед майбутніми поколіннями за свою байдужість до різного роду виборчих кампаній. Адже по великому рахунку вибори - це не тільки право громадян, але й дуже відповідальне завдання. Щоб зробити правильний вибір, виборець повинен бути добре обізнаним про проблеми країни та повинен знати, що пропонують народу ті чи інші кандидати в президенти (депутати) або партії. Не менш важливо вміти висловлювати свої погляди, підтримувати справедливе рішення або протестувати проти помилкового та несправедливого.

На великий рахунок, участь у керуванні державою, почуття любові до Батьківщини починається з невеличких справ на загальне благо свого міста, селища, села. Це може бути обладнання або ремонт дитячого садка, організація самоврядування в школі, благоустрій подвір'я, посадка дерев та квітів в місті, селі, біля школи, захист навколишнього середовища від засмічення і т.д. Громадянська позиція – це позиція кожного українця по відношенню до рідних та близьких, до своєї культури, освіти, влади. Неправильно звинувачувати в усіх проблемах керівництво країни. Краще задати питання собі та оточуючим – а хто це керівництво вибрав? Зусиллями попередніх поколінь Україна добилась як мінімум діючої і ефективної виборчої кампанії, в якій підтасовка голосів практично виключена. Тому правова освіта, однією з своїх основних цілей, повинна переслідувати як мінімум пробудження у населення України відповідальності, бажання зробити свій вибір в результаті чергових виборів у парламент або серед кандидатів у президенти.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Базалук О.А. Философия образования в свете новой космологической концепции: [учебник] / Олег Базалук. – К.: Кондор, 2010. – 458 с.
2. Бжезінський З. Велика шахівниця / З. Бжезінський. – Львів-Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. – 236 с.
3. Конституція України: [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/>
4. Протасова Вікторія Євгенівна Парламентсько-президентська республіка: сутність, особливості, різновиди: дис. кандидата юрид. наук: 12.00.01 – Вікторія Євгенівна Протасова. – Харків, 2008. – 222 с.